

KOMŞULUK KÜLTÜRÜ

Editör

Ahmet Koyuncu

Yazarlar:

Mustafa Aydın: Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

Köksal Alver: Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

Celeleddin Çelik: Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü.

Mahmut Hakkı Akın: Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü.

Abdullah Harmancı: Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Dilbilim Bölümü.

Abdurrahman Savaş: Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

Ahmet Koyuncu: Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

Bekir Biçer: Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü

Mehmet Ali Aydemir: Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

Mehmet Birekul: Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

Ahmet Gökçen: Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

Tuba Duman: Dr. Arş. Gör., Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

Fatih Uslu: Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Doktora Öğrencisi.

KOMŞULUK KÜLTÜRÜ

Editör
AHMET KOYUNCU

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 324
İnceleme

Birinci Basım: Eylül 2014
© Hece Yayınları

Kapak Tasarımı: Sarakusta
Teknik Hazırlık: Bülent GÜLER

Baskı: Dumat Ofset
Tel: (0.312) 278 82 00

ISBN: 978-605-9954-40-2

HECE YAYINLARI
Konur Sk. No: 39/1-2 Kızılay / Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenışehir / Ankara
Telefon: (0 312) 419 69 13
Fax: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr

İÇİNDEKİLER

Sunuş /	7
Ahmet Koyuncu	
Gündelik Hayatta Komşuluk /	11
Mustafa Aydın	
Dramdan Ütopyaya Komşuluğun Dönüşümü /	27
Köksal Alver	
Komşular ve Komşuluklar /	49
Mahmut H. Akın	
Bir Toplumsallaşma Aracısı Olarak Komşu /	73
Bekir Biçer	
Komşuluğumuzun Tarihsel Serüveni /	89
Celeleddin Çelik	
Din ve Komşuluk /	105
Abdurrahman Savaş	
Tarihten Günümüze Komşuluk Hukuku /	117
M. Ali Aydemir	
Komşuluk ve Sosyal Sermaye /	149
Abdullah Harmancı	
Edebiyatta Komşuluk: Komşuluğun Edebiyatı /	167
Mehmet Birekul	
Bir Komşuluk Nostaljisi Olarak Mahalle İftarları /	193
Tuba Duman	
Hatıralar ve Komşuluk /	211
Ahmet Gökçen	
Arap Topluluklarında Komşuluk Kültürü ve Komşuluk İlişkileri /	227
Fatih Uslu	
Yörük Obalarında Komşuluk /	245

MEHMET BİREKUL

**BİR KOMŞULUK NOSTALJİSİ OLARAK
MAHALLE İFTARLARI**

Modern Dünya ve Unut(tur)ulan Komşuluk

On dokuzuncu yüzyıl öncesinde dünya Connerton'un deyimiyle her şeyin yavaş yavaş, tek tek elle yapıldığı "el yapımı" bir dünya idi. Bu bir anlamda insanî olanın korunduğu bir dünyayı ifade ediyordu. Başka bir deyişle insanlar toplumsal hayatlarını kontrol altında tutabilme, ondan haberdar olabilme konusunda muktedir idiler. Gelenek sonrası modern yaşam yapılanmasının insan hayatına en büyük etkisi ise bu kontrolün kaybı olduğu gibi bunu tekrar imar edecek geçmiş bilincinden de uzaklaşılması oldu. Bu durum aynı zamanda toplumsal belleği canlı kılan temel etkenlerden biriydi.

Günümüzde ise hayatımızın her alanında hızla varlığını hissettiren unutkanlık belleğin öne çıkmasına neden olmuştur. Öyle ki: gelişen imkânlar ve modernite olgusu kendine özgü bir unutkanlık biçimi geliştirmiştir. Bu unutkanlığın başlıca kaynağı ise toplumsal yaşamı yerellikten, insani ölçeklerden ayıran süreçlerdir. İnsanüstü hız, akılda tutulamayacak denli büyük mega kentler, emek süreciyle bağı kopmuş tüketicilik, kent mimarisinin kısa ömrü, içinde yürünülebilir kentlerin ortadan kalkması, mahallelerin yerini alan siteler gibi pek çok etkenle birlikte modern hayat, hayatın anlamı diyebileceğimiz şeylerde köklü bir değişim gerçekleştirmiştir (Connerton, 2012: 15). Bu açıdan bakıldığında günümüz dünyasında ya-

şanan kültürel amnezinin (hafıza kaybının) en büyük etkilerinden birisi de sosyal ilişkiler üzerinde olmuştur.

Zira modern yaşam tarzının temel argümanlarından birisi olan bireyselleşme yaşam alanlarından, kent mobilyalarına, insani ilişkilerden sosyal etkileşimlere kadar pek çok alanda ciddi zihni ve pratik değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bu alanlar içerisinde en dikkate değer değişimlerden birini komşuluk ilişkileri yaşamıştır. Modernite öncesi geleneksel toplumlarda kan bağı birlikteliği taşıyan akrabalarından da önemli bir yer tutan ve özellikle mekânsal bir ilişki bağlamı içerisinde her daim ilişki içerisinde bulunan komşular, bugün belli ritüellerle bir araya gelir ve sosyal ilişkilerini en asgari düzeyde devam ettirir olmuşlardır.

Elbette bu durum modern hayatta pek çok alanda yeniden kurgulayıcı bellek tazelenmesine duyulan ihtiyaç gibi komşuluk ilişkilerinde de bir bellek arayışını beraberinde getirmiştir. Bu çalışma eski komşuluklara özlemin inşa edici bir bellek arayışından ziyade modernizmin düşünsel bir nostaljik tavır olarak beslediği örnek olay olarak mahalle iftarlarını gündeme getirmekte ve bu örnek olay üzerinden bir komşuluk nostaljisi denemesi yapmayı hedeflemektedir.

Bir Bellek Arayışı: Eski Komşuluklar

Bergson ile birlikte felsefi düşüncede, Freud ile birlikte psikanalitik düşüncede Proust’la birlikte otobiyografik edebiyatta merkezi meselelerden biri olmaya başlayan “bellek” konusunda ilgi yirminci yüzyılın sonlarına doğru toplumsal ya da kültürel belleğe kaymıştır (Connerton, 2012: 11). Esasında Toplumsal Bellek (Collective Memory) terimi “Dini Hayatın İbtidai Şekilleri” isimli çalışmasında geçmişe hatırlamaya bağlı olarak yapılan ritüellere atıf yapan Emile Durkheim’a (1858–1917) dayandırılabilir. Ancak bu terimi ilk defa gündeme getiren onun öğrencisi olan Maurice Halbwachs (1877–1945) olmuştur. Durkheim’den önce felsefesinin merkezine bellek konusunu koyan Bergson’un öğrencisi olan Halbwachs, Durkheim’in toplumsal bilinç kavramsallaştırmasını da kullanarak belleği sosyal bir olgu olarak yorumlamış; 1925 yılında

Ankara-Mamak

yazmış olduğu “*The Social Frameworks of Memory*” (*Belleğin Toplumsal Çerçevesi*) isimli eserinde belleğin sadece bireysel zihin özelliklerinin bir yansıması olmadığını bunun ötesinde belleğin sosyal koşullar içerisinde yapılanmasını sürdürerek belleğin oluşmasında da korunmasında da sosyal çevrenin belirleyici olduğunu öne sürmüştür (Bkz: Halbwachs, 1992).

Son günlerde oldukça dile getirilen toplumsal bellek konusunu önemli kılan en önemli olgulardan biri ise geçmişin hatırlanmasına duyulan ihtiyaçtır. Çünkü toplumsal bellek hatırlama figürleri sayesinde canlı kalmayı başarabilir. Düşünmek ne kadar soyut bir eylem ise hatırlamak o kadar somuttur. Bir olayın bir grubun belleğinde kalabilmesi için anlamlı bir gerçekle zenginleşmesi gerekir. Her kişilik, her tarihi olay ya da figür belleğe girişiyle bir ders, bir kavram ve bir sembol aktarır; toplumun düşünceler sisteminin bir unsuru haline gelir. Bu süreci gerçekleştiren en önemli aktörler ise hatırlama figürleridir. Bu figürler üç temel özelliklerle karakterize edilebilir. Öncelikle hatırlama figürleri zaman ve mekânla bağlantılı göstermelidirler. Zira bu figürler belli bir zamanda güncelleştirilmek ve belli bir mekânda cisimleştirilmek isterler. Başka bir deyişle her zaman somut bir mekân ve zamana dayanırlar. İkinci olarak bu figürler bir gruba bağlantılı gösterirler. Toplumsal bellek onu ta-

şıyanlarla birlikte vardır. Bu grup sosyal yaşamı içerisindeki davranış kalıplarında sıklıkla toplumsal belleğe müracaat eder. Son olarak bu figürlerin tarihi yeniden kurabilme özeliğine sahip olduğu söylenebilir. Zira geçmiş bellekte olduğu gibi kalmaz. Şimdiki zamanın değişken ilişkileri çerçevesinde sürekli olarak yeniden örgütlenir. Bu bir anlamda belleğin sadece geçmiş kurgulamakla kalmadığını şimdi ve geleceğin deneyimlerini de organize ettiğini göstermektedir (Assmann, 2001: 42-46).

Bu açıdan bakıldığında geleneksel toplum yapısından modern yaşam tarzına doğru evrilen dünya insanların anlam dünyasında meydana getirdiği tahribatla belleğin kurgulanmasında belli problemleri beraberinde getirmiştir. Öyle ki sosyolog Peter Berger'in "evsiz zihin" (homelessmind) olarak tanımladığı Modernleşme durumu (bkz. Berger vd., 2000: 13 vd.) aslında herkesi göçmen kılan bir toplumsal hareketliliğin adı olmuştur (Aktay, 1998: 13). Bu toplumsal hareketlilik bir taraftan taşradan şehirlere doğru büyük bir göç hareketini sonuçlarken diğer taraftan modernleşme ve kentleşme sarmalında dönüşüm yaşayan kırsal kesimin özellikle yerel kültüründe hızlı bir erozyonu da beraberinde getirmiştir. Farklılaşan anlam dünyaları içerisinde fonksiyonunu yitiren pek çok kültürel argüman yenilerine yerini devrederken, bugünler de geçmişin gizemli ve büyümlü enstrümanları olarak sıkça anılan birer özleme dönüşmüştür. Bu özlem modern dünyada belleğin bir zamana, mekana ya da bir sosyal ilişki ağına dayandırılma ihtiyacına pek çok alana geri dönüş arzusunun, nostaljiyi gündeme getirmiştir.

İlk olarak, İsviçreli Doktor JohannesHoffer'in 1688'de yazdığı tıpla ilgili bir tezde kullanılan ve Yunanca nostos (eve dönüş) ve algia (özlem) olmak üzere iki kökten türetilen nostalji kelimesi önceleri uzun süre memleketlerinden uzak kalan askerlerin yakalandığı bir hastalık olarak düşünülüyordu (Boym, 2009: 26). Yine benzer bir şekilde nostaljiye başlangıçta kariyerine "sürekli kederli olma hali" ya da "isteksizlik / kayıtsızlık" olarak betimlenen çeşitli melankolik yaşam biçimlerini sergileyen keşişlerin ahlaki sorunu olarak bakılıyordu (Stauth ve Turner, 2005: 64) Modern kültürün oluş-

Sakarya

turduğu hoşnutsuzluklar ve gerilimler sebebiyle ortaya çıkan sosyal/psikolojik bir tatminsizlik duygusu olarak nostalji ise, aslında Berger'in insanı "evsiz" bıraktığını söylediği modern kültüre karşı basit bir ev arayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişî oldukça yerinden eden modern kültüre bağlı gelişmeler pek çok insanda bir burukluk ve geçmişe özlem uyandırmıştır (Aydın, 2011: 318). Zira yaşanmışlıklar; kişinin kendisini anlamlandırmasında ve diğerleriyle ortak değerler oluşturmada kilit bir role sahiptir. Bu kilit rol nostaljinin üretimden tüketime, sanattan edebiyata, pazarlamadan reklama değin her alanda gündeme gelmesini sağlamaktadır. Örneğin tüketim toplumunun her şeyi metalaştırma işlevi, nostalji olgusunu kişisel duygulanımın ötesine taşıyarak onu ete kemiğe bürümüş ve pazara açmıştır (Altuntuğ, 2011: 267).

Bu anlamda nostaljik paradigmayı toplumbilime egemen olan bir nosyon olarak ele aldığımızda bu paradigmanın belli başlı bazı özelliklerinden söz edebiliriz. Bu özelliklerden ilki tarihin bir çöküş ve yitirme olarak görülmesidir ki, dünyanın insana yuva olduğu bir altın çağdan uzaklaşma söz konusudur. Toplumsal ilerleyişin ters yönde olduğu düşünülür; modern kurumların daha önceki ilerleme ve gelişmeden saparak gerilemeleri söz konusudur. İkinci ise bütünlüğün ve ahlaki kesinliğin yitirildiği duygusudur. Tarih, bir

zamanlar toplumsal ilişkilerin ve kişisel deneyimin birliğini sağlamış olan değerlerin çöküşü olarak görülür. Bu nostaljik izlek, kapitalist endüstrileşme, kırsal cemaatlerin çöküşü, bilimsel bilginin serpilmesi ya da toplumsal yapının giderek farklılaşması ve karmaşıklaşması gibi bir takım çok yıkıcı toplumsal süreçlerin her şeyi kaplayan dinsel ve kutsal değerler kubbesini zayıflatığına vurgu yapan güçlü bir dünyevileşme kuramı içerir. Birbiriyle rekabet eden ve çatışan değerlerden ibaret bir dünyada yaşıyor olmamızdan ötürü, bir kimsenin kendisini ahlaki bir hayat şemasına ya da toplumsal gerçekliğe dair genel bir felsefeye bağitlaması çok zordur. Örneğin Weber, bu dünyayı, modern dünyayı felsefi çerçeveler arasındaki çözüme kavuşturulamaz bir sürekli çatışmanın dünyası olarak görmesinden ötürü, çok tanrılı bir dünya olarak tanımlamıştır (Staath ve Turner, 2005: 65-66).

Bu noktada nostalji, günümüzde birçok güçlü ideolojinin özünü oluşturan, bizi duygusal bağıllık uğruna eleştirel düşünceyi bırakmaya ayartan, ideal evi yeniden inşa etme vaadidir. Nostaljinin tehlikeli yanı, gerçek evle hayali evi birbirine karıştırma eğiliminde olmasıdır. Bu ikili yapıdan hareketle iki tür nostaljiden söz edilebilir: yeniden kurucu nostalji ve düşünsel nostalji. Yeniden kurucu nostalji, yitirilmiş evi yeniden inşa etme çabası içindedir. O nedenle, yeniden kurucu nostaljikler kendilerini gelenek ve hakikatle özdeşleştirir; komplo teorilerinden de beslenerek mutlak hakikati koruduklarına inanırlar. Düşünsel nostaljide ise yalnızca özlem, sanatçı duygularını da kışkırtan bir durum söz konusudur. Burada özlemin bizatihi kendisi varoluş için anlamlı ve üretken bir güçtür (Boym, 2009: 16-17). Eve dönmeye duyulan bu özlem (nostalji), parçalanmış toplumların yeniden bütünlüğe ulaşmalarını sağlayacak ideolojik bir harç; modernleşmenin yersiz yurtsuzlaştırdığı insanların ve toplumların yaşamlarını anlamlandıracakları bir araç olarak görülmektedir. (Boym, 2009: 15).

Bu anlamda bakıldığında insanlar arası dayanışmanın en yoğun alanlarda hissedildiği bir olgu olarak komşuluk ilişkilerinde yaşanan erezyonda geriye dönüş ve yaşanmışlıklara duyulan özlem,

belleği tekrar inşa etmekten çok sürekli tekrar edilen ancak geçici ve duygusal bir anlayışla yeniden kurgulamaya izin vermeyen bir nostaljik tavırda kendisini göstermektedir (Bkz: Ghazzi, 2013: 591). Bunun en güncel örneklerinden birini ise son yıllarda hemen her yerel yönetimin “komşuluk ilişkilerini geliştirmek” amacıyla düzenlediği mahalle iftarlarında görmek mümkündür.

Bir Komşuluk Nostaljisi: Mahalle İftarları

Bilindiği gibi insan psiko-sosyal bir varlıktır ve yaşamını sürdürrebilmesi için belli ölçüde diğer insanlarla birtakım ilişkilere girmek zorundadır. Biyolojik ve psikolojik gereksinimlerini sağlamak için bir aileye, ekonomik gereksinimleri için bir işe veya mesleğe ve toplumsal bir varlık olması nedeniyle de yaşadığı çevredeki komşulara ihtiyaç duyar. Komşu, konutları yakın olan kimselerin birbirine göre aldıkları addır (Koyuncu, 2009: 30). Komşuluk ise belirli bir coğrafi çevre içinde birbirlerini ziyaret eden, şahsen ve ismen tanıyan, karşılıklı yardımlaşan, ödünç alan ve ödünç veren, birbirlerinin aletlerini ve malzemelerini kullanabilen, sıkı sosyal ilişkiler kurmuş olan, sayı bakımından çok fazla olmayan ailelerden kurulu küçük, yerel yapıdır. Komşuluk hemen her coğrafi çevre içerisinde görülen toplumsallaşma şeklidir. Tamamen informal karaktere sahip olan komşuluk küçük yapısı ile sade, hatta basit tabii muhtevanın taşıyıcısıdır (Nirun, 1991 : 169).

Komşuluk sağlıklı iletişimi, başkalarına destek olmayı ve geniş anlamda barışı kapsar. Komşuluk grubunda birkaç faktör birleştirici rol oynar. Bunlar yer, yüz yüze ilişki, dayanışma ve yardımlaşma, mahremiyet, samimi konuşmalar, dedikodu, fısıltı, eğlence, serbest zamanların beraberce geçirilmesi, ortak âlâkalar, kültürel bağlar, milliyet, lisan, öğrenim ve eğitim derecesi, mali seviye, ekonomik tüketim gücü, karşılıklı yardımlaşma gibi faktörlerdir. Bu faktörlerden bazılarının bir araya gelmesiyle komşuluk meydana gelir. Komşuluk daha önce aynı mahalleli olmayı, yan yana, dip dibe, aynı sokakta yaşamayı tarif ederken kentleşmenin artmasıyla değişen yaşam alanlarında sitelerde, apartmanlarda yaşamayı bera-

Konya

berinde getirmiş ve mahalle kavramı kapsam olarak daha fazla yaşıyanı içine almıştır (Ardahan, 2013: 1079).

Bununla birlikte günümüz kent yaşantısında mahalle büyük bir tehlikeyle karşı karşıyadır. Mahalleli, mahalle bilinci ve kimliği ortadan kalkmamakla birlikte giderek güç kaybetmektedir. Belirli bir hayat tarzına, ritüellere, davranış kalıplarına, hayat üslubuna ve çeşitli insan kümelerine sahip mahalle, küreselleşme ve vahşi kapitalizm sürecinde büyük yaralar almaktadır. Kimi yerde mahalle özelleşmekte, dar gruplara dönük mekânsal bir form haline getirilmekte, kimi yerde ise gettolaştırılmaktadır. Yoğun göçle birlikte büyük şehirlerde ve metropollerde mahalle yapısında ciddi değişimler oluşmakta, mahalle ölçeği hayatı temsil edemez hale gelmektedir (Alver, 2013a: 54).

Bugün dönüşen kent hayatı ve bireyselleşen yaşam tarzının mahallenin geçmişte kalan bir olgu olarak sunulmasında payının büyük olduğu muhakkaktır ancak mahalle her daim yaşayan bir olgu olarak karşımızdadır. Buradaki temel problemlerden birisi zihinlerdeki, mahalle algısıdır ki, bu da genellikle eski mahallelerdir. Eski mahallelerdeki insan tipolojileri ve enstantanelere ilaveten mahallenin büyük bir kardeşlik, dayanışma, yardımlaşma, kaynaşma ve uzlaşma alanı olarak lanse edilmesi bu yargıyı destelemektedir. Bu aynı zamanda insanın bütün zaaflarından, günahlarından, hırsların-

dan, arzularından kirlerinden, çatışmalarından her nasılsa kendisini sıyırmış, kendini korumuş bir mahalle algısı oluşturmaktadır. Bu pastoral ve romantik fotoğraflar mahalleyi yaşayan bir gerçeklik değil aksine tüketilmiş bir yapı olarak sunmakta (Alver, 2013b: 15) ve dolayısıyla ona öykünme ve özlem çoğunlukla ulaşılamayacak bir nostaljik istek telakki edilmektedir.

Bu noktadan bakıldığında aynı durum komşuluk ilişkileri için de geçerlidir. Zira modern kent birbirine yabancı insanlar üretmektedir. Büyük şehirde yaşayan bir kişi gündelik hayatında tanıdıklardan ziyade yabancı insanlarla karşılaşır. Kente yapılan her modern müdahale ile samimi hayatın izleri kendiliğinden hızla silinmeye başlar. Kent hayatına dâhil olma telaşını paylaşan her yeni mukim ile kent hızlı bir değişim ve dönüşümü yaşar. Günümüz kentinin yaşam koşulları, ortak mekân kullanma sıklığına paralel gelişmesi beklenen ortak aidiyet duygusunu ve topluluk paylaşımını üretmemektedir. Metrekareye düşen insan sayısı ile ortak mekân kullanımının arttığı günümüzde sosyal ilişkilerin geçmişe oranla benzer bir yoğunluğa ulaşamadığı rahatlıkla söylenebilir. Zira komşuluk gibi sosyal ilişki biçimleri kurgusal olarak tasarımlanamaz ve üretilemezler. Komşuluk ilişkileri kendiliğinden oluşan, uzun soluklu yaşanmış ve paylaşılan deneyimlerle üretilen, değer ve kültür temelli bir toplumsal varoluş koşuludur. Komşuluk ortak duygu ve yaşama alanının hem bir gerekçesi, hem de sonucudur (Aydemir, 2013: 82). Bu anlamda tüketilen komşuluk da ulaşılması güç ancak özlemle yad edilen bir ilişki biçimi olarak görülmektedir.

Bu noktadan hareketle özellikle son yıllarda ülkemizde çoğu yerel yönetimin “*komşuluk ilişkilerini geliştirmek ve mahalle kültürünü korumak*” amacıyla Ramazan ayının değer yüklü muhtevasından da faydalanarak düzenlediği mahalle iftarları, yeni(den) değerleri üretmekten ziyade insanların belleklerindeki yaşanmışlıklara dönük boşluğu düşünsel boyutta tatmin eden bir nostaljik izlek olarak karşımıza çıkmaktadır. Mahalle iftarları ile bir araya gelen mahalle sakinleri aynı sofrada aynı mekânı paylaştıkları komşuları

ile bir arada olmanın hazzını yaşarken, komşuluk ilişkilerini güçlendirdikleri hissi ve eski mahalle kültürünü ve komşulukları ihya ettikleri düşüncesi ile bu organizasyonda bulunmaktadır.

Pek çok yerel yönetimin düzenlediği bu organizasyonlarla ilgili olarak belediye başkanlarının açıklamaları da bu birlikteliğin uzun soluklu bir komşuluk ilişkileri kurumsallaşmasından çok bir komşuluk nostaljisi olarak görülebileceği yargısını kuvvetlendirecek niteliktedir. Hemen her şehirden yerel yöneticinin ifadeleri örnek verilebileceği gibi burada birkaç tanesinden bahsetmek yeterli olacaktır. Örneğin Ankara Mamak Belediyesi “Mahallede İftar Var” programı için “unutulmaya yüz tutmuş mahalle kültürünü yeniden yaşatan ve mahalle sakinlerini bir araya getiren mahalle iftarları ile aynı mahallede oturup, birbirini tanımayan insanlar aynı sofrada buluşacak” ifadelerini kullanırken bu programların mahallelerde kaynaşma sağlayacağını ifade eden belediye başkanı bu iftarlarla ilgili şu cümlelere yer vermektedir.

“Tüm mahalle sakinlerimizi Cumartesi günü iftar soframıza bekliyoruz. Kaybolmaya yüz tutmuş mahalle kültürünün yaşatılmasına katkıda bulunan mahalle iftarları birbirini tanımayan komşuları, apartman sakinlerini, zengin-fakir demeden aynı sofrada buluşturuyor.” (URL 1)

Yine benzer bir şekilde mahalle iftarlarına önem veren Odunpazarı Belediyesi “İftar Sofraları Mahalle Kültürüne Yeninden Hayat Veriyor” sloganıyla düzenledikleri programlarla Ramazan’ın en önemli değeri olan paylaşmanın mutluluğunu yaşayan vatandaşların, unutulmaya yüz tutmuş mahalle kültürüne yeniden hayat verdiklerini belirtmektedirler. Odunpazarı Belediye başkanının şu ifadeleri ise mahalle iftarlarına bakışı özetler mahiyettedir.

Artık geleneksel hale gelen ve halkımızın yoğun ilgisi ile karşılaştığımız mahalle iftarları komşuluk ilişkilerini güçlendirmekte ve aynı mahallede oturup, birbirini tanımayan insanları aynı sofrada buluşturmaktadır. (URL 2)

Sarıyer belediye başkanı ise mahalle iftarlarından bahsederken bu programların özlenen mahalle nostaljisini canlandırmak için düzenlendiğini ifade etmektedir.

“Ramazan ayının geleneksellerinden bir haline gelen sokak iftarlarını da değişik ailelerde gerçekleştirip, insanlarımızı davet ederek, komşuların birlikte iftar etmesine ortam hazırlıyoruz. Özlenen mahalle nostaljisini canlandırıp, mahalle muhabbetinin oluşmasına vesile olmaya çalışıyoruz. Bu aynı zamanda hayırlı bir iş.” (URL 3)

Benzer bir şekilde M. Kemalpaşa Belediyesi de “7 Mahalle 7 İftar” sloganıyla başlattıkları programların amacını şu şekilde ifade etmektedirler.

“7 mahalle 7 iftar sloganı altında yaptığımız iftarlarda komşuluk ilişkilerini kazandırmak ve paylaşmayı hedeflemekte amacımız. Bu organizasyonlarla hem vatandaşlarımızla hasbıhal ediyoruz hem de sorunları dinliyoruz. Komşuluk ilişkilerini güçlendiren bu güzel iftar sofraları bizlere yüzyıllara uzanan kültürümüzü, paylaşmayı, hoşgörüyü hatırlatıyor. 7 yaşından 70 yaşına kadar toplumun tüm kesimlerinin kaynaştığı bu sofralara birlik ve beraberlik içinde sahip çıkmalıyız. (URL 4)

Son olarak mahalle iftarlarının Türkiye’de yaygınlaşmasını sağlayan ve giderek daha büyük organizasyonlarla mahalle iftarlarını gelenekselleştiren Konya Büyükşehir Belediyesi 2013 yılında 102 mahallede 250 bin kişi ile düzenledikleri mahalle iftarlarının komşuluk ilişkilerini geliştirdiğine vurgu yapmaktadır. Konya Büyükşehir Belediye Başkanı Tahir Akyürek, Konya’da Ramazan ayının dolu dolu yaşandığını belirterek, mahalle iftarlarının da birlik, beraberlik duygusunun gelişmesine ve komşuluk ilişkilerinin gelişmesine neden olduğunu şu ifadelerle belirtmektedir.

“Mahalle İftarları’nda zengin-fakir, genç-yaşlı, kadın-erkek ayrımı olmadan 250 bine yakın kişiyle buluştuk ve tüm dünyaya bir-

lik mesajı verdik. Konya barış, kardeşlik ve huzur şehridir. Mahalle İftarları ile komşuluk ilişkilerimiz güçlenmekte ve bu programlar güzel bir gelenek oluşturmaktadır (URL 5).

Onlarcası ile çoğaltılabilecek bu örneklerin tamamında dikkati çeken en önemli husus mahalle iftarlarının özlenen komşuluk ilişkilerini yeniden tesis etmede nostaljik bir unsur olarak görülmesidir. Ancak buradaki temel problem kavramsal çerçevede de izah etmeye çalıştığımız gibi bu faaliyetlerin insanları düşünsel bir boyutta avutan bir imge olmaktan öteye geçememesidir. Aslında buradaki temel soru, geçmişe dönük belleği inşa edecek olan mekansal unsurlar olarak mahallelerin ve ilişkiler ağı olarak komşuluk ilişkilerinin söz konusu faaliyetlerle ne kadar imar edildiği / edilebileceğidir.

Öyle ki mahalle iftarlarının Türkiye'ye yayılmasını sağlayan Konya'da farklı mahallelerde bu organizasyonlara katılan farklı insanlarla yapmış olduğumuz görüşmelerin hemen hepsinde organizasyonun insanların günlük telaşlarından dolayı ihmal ettikleri komşuluk ilişkileri için çok önemli olduğu vurgulanmaktadır. Komşularınızla mevcut ilişkileriniz nasıl sorusuna verilen cevaplar komşuluk ilişkilerinin tamamen yok olmadığını ancak giderek sınırlı alanlarda sürdürüldüğünü göstermektedir.

Komşularımızla öyle sık ilişkilerimiz yok kimse kimseye gidip gelmiyor.(Fadimana Hanım, 40 / Ev hanımı)

Normalde çok aşırı sayılmaz. Çok yakın komşular dışında pek çok kimseyi tanımam. Bayramlarda ya da hastalık gibi durumlarda görüşürüz. (Dürdane Hanım, 22/ Öğrenci)

Aslında iyi sayılır. Aile olarak sık sık görüştüğümüz 3-4 aile var. Onun dışındakileri çok tanımıyoruz. (Fatih Bey, 31/Memur)

Ancak geçmişteki ilişki ağlarını imar etmeyi hedefleyen mahalle iftarlarında çoğu mahallelinin bu organizasyonlarla mahalle kültürünün yaşatılmaya ve komşuluk ilişkilerinin geliştirilmeye çalışıldığından habersiz olduğu görülmektedir. Bu organizasyon sizce

Konya

hangi amaçla düzenleniyor sorusuna verilen şu cevaplar durumu ortaya koymaktadır.

Bence bu programlar belediyenin vatandaşlarla ilişki kurması için düzenleniyor. Vatandaş da belediye yetkililerine daha rahat ulaşıyor ve sorunlarını iletebiliyor.(Fatih Bey 31/ Memur)

Bence mahalle iftarları tasadduk amaçlı olarak düzenleniyor. (Merdi bey, 56 / Emekli)

Fakir zengin ayrımı yapmadan insanları aynı sofrada buluşturmak ve böylece birlik ve beraberliği sağlamak için yapılıyor. (Murat bey, 30/ İşçi)

İlk duyulduğunda muhtemelen kulağa hoş geliyor. Bitti dediğimiz mahalle, iftar falan bu iki kelimeyi bir arada duymak ve bu ikisini bir arada yaşamak dikkat çekiyor. Eski mahalle ortamı göz önüne geliyor. Ama ben bir taraftan bakınca da bir nevi suç bastırma gibi görüyorum. Belediyenin “mahallelerinizin az da olsa yok olmasına sebep olduğumuz için kendimizi suçlu hissediyoruz ve bunu af-

fettirmek adına yahut hiç hissettirmemek oyalamak adına böyle bir uygulama yapıyorum” der gibi.(Mukaddes Hanı 22 / Öğrenci)

Komşular birbiri ile kaynaşsın diye düzenleniyor. (Fadimana Hanım, 40 / Ev hanımı)

Ancak söz konusu mahalle sakinleri bu iftarlardan sonra komşularına daha sık gidip gitmedikleri sorulduğunda maalesef sosyal münasebetlerinde bir değişikliğin olmadığını belirtmişlerdir. Dahası mahalle sakinlerinin birçoğu bu organizasyonlardan sonra yeni bir mahalle sakini ile tanışmadıklarını belirtmektedirler. Yapmış olduğumuz mülakatlarda en dikkat çekici cevaplar ise bu organizasyonların sonuçlarına dönük sorularda ortaya çıkmaktadır. Hemen hemen tüm katılımcılar bu organizasyonların çok önemli olduğunu, bazıları komşuluk ilişkilerini geliştirdiğini söylese de bu organizasyon sayesinde yeni bir komşu ile tanışmadıklarını, mevcut komşuları ile de ilişkilerinde bir gelişme olmadığını belirtmektedirler. Zaten bu mahalle iftarlarındaki yerleşimler gözlemlendiğinde insanların daha önce dar alanda etkileşimde bulundukları insanlarla aynı masada oturmayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Hayır, yeni bir komşu ile tanışmadım. Çünkü kendi akraba grubumuzla bir değişiklik olsun diye gittik. Akrabalarımızla sözleşerek bir arada katıldık. İftardan sonra da ayrıldık zaten. (Dürdane Hanım, 22/ Öğrenci)

Komşuluk ilişkilerimizde bir değişiklik olmadı. Birkaç yeni kişi tanıdım ama onlarla daha sonra bir görüşmemiz olmadı. (Fatih bey, 31/ Memur)

Oturduğumuz sofrada genelde tanıdığım kişiler vardı. Zaten herkes yerini tanıdıkları ile oturmak için ayırmıştı. Hatta birçoğu sözleşerek aynı sofrada buluşmuşlar. Ben de doğal olarak en yakın gördüğüm insanların olduğu sofraya oturdum. (Mehmet Bey, 38/ Öğretmen)

Genelde tanıdıklarım vardı. Zaten ilk başta insanlar sofralara oturuyorlar ve hemen yanındaki karşıdaki diğer yanındaki san-

dalyeleri de ayırıyorlar üzerlerine eşya koyarak gelene burası dolu diyorlar. Yani herkes tanıdığına eşine dostuna yakın ve bildik komşusuna yer ayırıyor. Geç kalan son anda yetişenler ise denk geldiği gibi oturuyorlar ve yemek esnasında yanındaki ile herhangi bir iletişimde bulunmuyorlar, yemek sonuna doğru nerde oturuyorsunuz nerde çalışıyorsunuz sorularıyla muhabbet başlıyor ancak daha fazlasına şahit olamadım. (Mukaddes Hanım, 22 / Öğrenci)

Mahalle iftarları bence karşılıklı diyalogu geliştirici bir organizasyon. Ancak ben bu organizasyondan sonra komşuluk ilişkilerimi düşündüğümde komşuluk ilişkilerimiz aynı. Bir değişiklik olmadı. (Bilal bey, 23/ Öğrenci)

Son kertede tüm bu veriler ışığında mahalle iftarlarının insanların yaşamışlıklarına dair toplumsal hafızayı yeniden kurgulamaktan çok modern yaşamın insanların zihinlerinde yarattığı boşluğu düşünsel bir nostalji üzerinden geçici bir işlevle doldurmaya hizmet ettiğini söylememiz mümkündür. Komşulukla ilgili sosyolojik araştırmalar özellikle yerel yönetimlerin pek çok alandaki uygulamalarını gözden geçirmesi gerektiğini göstermektedir. Öyle ki şehirlerin dikeyden çok yatay olarak gelişmesi komşuluk ilişkileri anlamında önem arz etmektedir. (bkz. Koyuncu, 2013: 38). Yine mahalle kültürü açısından kaynaştırıcı bir unsur olan esnafın şehir içerisine konumlanan AVM ler eliyle yok edilmesi gibi uygulamalar komşuluk kültürünün yaşatılması ve geliştirilmesi açısından mühim görünmektedir. Bu temel uygulamaların ötesinde iyi niyetlerle ve emek verilerek hazırlanan mahalle iftarları ise insanlar için güzel bir akşamı, manevi bir ortamı, dostluk, bir arada olma, gibi değerlerle yüklü bir hazzı tesis etmekte ancak özlenen komşuluk ilişkilerini kurumsallaştıracak bir işlevi yüklenme noktasında yetersiz kalmaktadır. Bir anlamda bu faaliyetler bir komşuluk nostaljisinin ötesine geçememektedir.

Sonuç

Modernite sonrası toplum örgütlenmesinin pek çok alanda yarattığı anlam boşluğu gündelik hayat ilişkileri bağlamında yüz yüze

iletişimin hakim olduğu komşuluk ilişkilerinde de pek çok sorunu gündeme getirmiştir. Zira birçok işlevinin yanında sosyal işlevleri bağlamında bakıldığında komşuluk özellikle Türk toplumunun toplumsal tecrübesinde dayanışma ve yardımlaşmanın en önemli araçsallıklarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel arka planda aynı mekânsal çevreyi paylaşan ailelerin her türlü zorluğu aşmada ilk müracaat ettikleri kurumsal yapı komşuluk olmuştur. Modern hayatın geçmişimizle olan bağlardaki tahribatı diğer bir deyişle toplumsal bellek inşamızı zorlaştıran yönü, modern insanın geçmişine duyduğu özlemi ve belleğini yapılandırma ihtiyacını bir kez daha gündeme getirmiştir. Toplumsal belleğin kurgulandığı alanlardan biri olarak mekanlar ve yaşanmışlıklar özellikle mahalle kültürü ve komşuluk gibi yüz yüze ilişkilerde gün yüzüne çıkmaktadır.

Bu yaşanmışlıklara olan öykünmemizin hayat tarzımızı değiştirecek kurucu bir inşa olmaktan öte modern hayatın sınırları dahilinde yapılmasının koşulu ise geçmişe dönüşün düşünsel bir nostalji boyutunda gerçekleştirilmesidir. Günümüz toplumlarında mekânlardan, algılara kadar pek çok alanda örneğini görebileceğimiz bu düşünsel nostaljinin en güncel örneklerinden birini de mahalle iftarları oluşturmaktadır. Mahalle iftarları uygulamalarında geleneksel mahalle yaşantısına ciddi zararlar veren modern uygulamaları rahatlıkla yerine getiren yerel yönetimlerin “*mahalle kültürünü yaşatmak ve komşuluk ilişkilerini canlandırmak*” amacıyla düzenledikleri bir dizi etkinlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak çalışma sonucu görülmüştür ki bu etkinlikler insanlar tarafından hoş karşılanmasına hatta birçoğu tarafından komşuluk ilişkilerini geliştirdiğine inanılmasına rağmen gündelik yaşam içerisinde özellikle mahalle ve komşuluk ilişkileri bağlamında hiçbir değişikliğin sebebi olamamışlardır. Dahası bu etkinliklerle hem yerel yönetimler hem de mahalle sakinleri modern yaşam tarzından hiç ödün vermeden komşuluklar ilgili vazifelerini yerine getirdiklerini düşünmektedirler. Bu anlamda mahalle iftarları modern hayatın çarklarını bozmadan insanları rahatlatan bir komşuluk nostaljisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- Aktay, Y. (1998). “Kültürel Sahihlik Söylemleri ve Modernlik” *Tezkire*, S. 14-15, 13-42
- Al-Ghazzi. O. (2013). “Nation as neighborhood: how dramatized Syrian identity Bab al-Hara” *Media Culture Society*, 35, 586-601
- Altuntuş, A. (2011). “Değerlere Hitap Eden Pazarlamanın Nostalji Boyutu” *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, C.3, S.2, 265-273
- Alver. K. (2013a). *Siteril Hayatlar Kentte Mekansal Ayrışma ve Güvenlikli Siterler*, Ankara: Hece Yayınları
- Alver. K. (2013b). *Mahalle*, Ankara: Hece Yayınları
- Ardahan, F. (2013). “Komşuluk, Farklılığa Hoşgörü ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki, İlişkinin Güçlendirilmesinde Rekreatif Etkinliklerin Önemi” *International Journal of Human Sciences*, 10(1), 1078-1090.
- Assmann, J. (2001). *Kültürel Bellek*, Çeviren: Ayşe Tekin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Aydemir. M.A. (2013). “Sosyal Sermaye ve Komşuluk” *Sosyoloji Divanı*, 2, 79-93
- Aydın, M. (2011). *Güncel Kültürde Temel Kavramlar*, İstanbul: Açılım Kitap
- Berger, P.L., Berger B., Kellner, H. (2000). *Modernleşme ve Bilinç*, Çev: Cevdet Cerit, İstanbul: Pınar Yayınları
- Boym, S. (2009). *Nostaljinin Geleceği*, Çev: Ferit Burak Aydar, İstanbul: Metis Yayınları
- Connerton P. (2012). *Modernite Nasıl Unutturur*, Çeviren: Kübra Kelebekoğlu, İstanbul: Sel Yayıncılık
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*, Edited, Translated by: Lewis A. Coser, Chicago: The University of Chicago Press
- Koyuncu, A., (2009). “Küresel Kentte Komşuluk”, *Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı-22, 23-42.
- Koyuncu. A. (2013). “Ailenin Sosyal Çevresi İle Kurduğu İlişkide Toplumsal Yakınlığın Öznesi Olarak Komşuluk”, *Değişen Dünya’da Aile*, Editör: Gökhan Tuncel, Malatya: BİLSAM Sempozyum Serisi Yayın No: 4, 25-42
- Nirun. N. (1991). *Sistematiik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları
- Stauuth, G. ve Turner, B. S. (2005). *Nietzsche’nin Dansı*, Çev: Mehmet Küçük, İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları
- (URL 1) <http://www.haberturk.com/ramazan/haber/859475-mahallede-iftar-var>
- (URL 2) <http://www.odunpazari.bel.tr/Haberler.aspx?ID=1568>
- (URL 3) <http://www.sariyerposta.com/ozdemir-vatandasa-hizmet-uretiyoruz/>
- (URL 4) <http://www.bursaninnabzi.com/sokak-iftarlarinda-orta-mahalle-bulusmasi/>
- (URL 5) <http://www.konya.bel.tr/haberayrinti.php?haberID=3851>